

Aç Karnına Kuru Öğüt Çekilmez

Çocuk işçiliği uluslararası sözleşmeler hukuku gündemine *sanayileşme* ile birlikte girmiş olsa da, çocuk işçiliğinin en sık ve çok görüldüğü alanlardan biri *tarımsal üretim*. Sırf Gana'da kakao üretiminde 2 milyon çocuğun çalıştığı ileri sürülüyor¹.

Türkiye'nin de tarafı olduğu [138 No'lu İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme](#) (1973)'ye göre devletlerin ülkesindeki çocuklar için bir asgari çalışma yaşı belirlemesi ve belirlenen asgari yaştan zorunlu öğrenimin bittiği yaştan ve her halükarda 15 yaşından küçük olamaması gerekiyor (md. 1-2). Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından çocukların sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürecek işler bakımından ise asgari yaştan prensip olarak 18'den küçük olmaması gerekmektedir (md. 4).

[182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi](#) (1999), 138 sayılı Sözleşme'nin 4. maddesinde sözü geçen koşullara haiz iş kollarında çocuk işçiliğinin önlenmesi için yapılması gerekenleri düzenlemekte ve devletlerden *çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin* belirlenmesini ve bu iş kollarında çocuk işçiliğinin önlenmesi için yapılacakların bir eylem planına bağlanmasını istemektedir.

182 sayılı Sözleşme ve 190 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine İlişkin Tavsiye Kararı dikkate alınarak, [Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi](#) ile Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; (1) sokakta çalışma, (2) küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, (3) tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak belirlenmiştir.² Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi'nin çocuk işçiliğinin en kötü biçimi saydığı çalışma biçimleri, [Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı \(2017-2023\)](#) ile öncelikli haller olarak kabul edilmektedir. Bu programın öngördüğü ulusal politika ve hedefler ise şöyledir:

- Hukuki düzenlemeler ve mevzuatın uygulanması
- Mevcut kurumsal yapıların güçlendirilmesi
- Farkındalığın artırılması
- Sosyal tarafların ve toplumun katılımının sağlanması
- Eğitim ve iyileştirme
- Yoksulluğun giderilmesi
- Sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yetersiz yaşam koşulları ve tarımda çocuk işçiliğinin en önemli sebebinin yoksulluk olması sebebiyle, Ulusal Program'da belirlenen hedeflerden yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik iki hedef ile bu hedeflere dair belirlenmiş stratejiler ve faaliyetlere ilişkin bir özet, bundan sonra bu konuda söyleneceklerine referans olması bakımından özetlenerek Tablo1'de verilmiştir.

¹ <http://haber18.net/index.php/2020/06/12/cocuk-isciliginin-en-kotu-bicimleri-ile-mucadelede-en-dramatik-alan-cikolata/>

² [Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi](#) sf.23

Tablo 1- Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) Kapsamındaki 2 Hedefe İlişkin Bazı Stratejiler ve Faaliyetler (özetlenmiştir)

Hedef: Yoksulluğun giderilmesi	
Strateji	Faaliyet
Çocuk işçilerin ailelerinin temel hizmetlere erişimi ile gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemler alınması	Mevsimlik tarım göçü veren illerde tarım ve tarım dışı alanlarda istihdam olanaklarının artırılması ...
	...eğitime katılımı arttırıcı destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi
	Bölgesel düzeydeki eylem planlarında ...çocuk işçiliğine öncelik verilmesi
	Mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri/göç ettikleri yerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi (kanalizasyon, içme suyu, elektrik vb.)
Tek ebeveynli aileler başta olmak üzere tüm özel politika gerektiren gruplara ve çocuğu çalışmak zorunda olan veya çalışma riski bulunan ailelere gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklere ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması	Ailelerin kendi işlerini kurmalarının desteklenmesi
	Çalışma verimliliğini arttırıcı programlara ağırlık verme
	Ebeveynlere mesleki eğitim programlarına erişimde öncelik verme
	Mevsimlik tarım işçilerinin mesleki becerilerinin geliştirilmesine yönelik programların yaygınlaştırılması
Hedef: Sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi	
Strateji	Faaliyet
Sosyal hizmet ve sosyal yardımların ihtiyaç içinde olanlara etkin ve sürekli olarak ulaştırılması	Sosyal yardım ve hizmetleri tanıtıcı materyal oluşturmak
	Kurumlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi
	Çocuklara yönelik sosyal yardım programlarının kapsamının ve etkinliğinin artırılması
	Sosyo-ekonomik destek programının çocuk işçiliğine duyarlı hale getirilmesi
	Sosyal yardımlar ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması

Ulusal programda yer alan çocuk işçiliği ile mücadele için yöntemlerin, bağlı oldukları stratejiler ve gerçekleştirecekleri hedefler için elverişliliği ve yeterliliğinin değerlendirilmesi amaç bakımından çok önemlidir. Aynı zamanda bu ilişki, sorunun arka planındaki bakış açısının anlaşılması bakımından da önemlidir. Öte yandan sadece ulusal program değil, bu alanda yürütülen birçok proje ve araştırma gibi çalışmaların geri planında da aynı bakış açısı bulunmaktadır. Bu nedenle bu bakış açısını görmek ve olması gereken ile arasındaki farkı göstermek, gerekli ve önemlidir.

Bu alanda yapılan araştırmalar, projeler ve ulusal program ve eylem planlarına bakıldığında neden sonuç ilişkisi bakımından, hem metinlerin kendi içlerindeki hem de birbirleri arasındaki bağın çok zayıf olduğu görülmektedir.

Aynı resme bakıyor, farklı hikayeler anlatıyoruz

Mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocukları hakkında konuşurken hepimiz aynı resme bakıyoruz.

Tarlada çalışan yoksul insanlar var bu resimde.

Şekil 1- Van Gogh, Çalışan Çiftçiler³

Ancak hakim söylem bize *tarladaki yoksul insanları* anlatıyor. Adeta Van Gogh'un Siesta'sındaki gibi.

Göz ardı edilebilir, küçük bir ayrıntı sanki "çalışıyor" olmaları.

Şekil 2- Van Gogh, Siesta

Bunun basit bir ihmal olmadığını, bilinçli bir görmezden gelme olduğunu görmek gerekir. Çalışmakta olmalarından söz etmeyerek, çalışmaya rağmen yoksul kalma halleri görünmez kılınıyor. Bu söylemin egemen olduğu eylem planları, araştırmalar, projeler bize, yoksul ve çok kötü koşullarda yaşayan insanlardan bahsediyor, neden o durumdalar sorusunu hiç sormadan.

Bu anlatıya göre tabloda şu karakterler yer alıyor: Yoksul ve çocuklarını çalıştıran insanlar, ihtiyaçları karşılanmayan ve hatta emeği sömürülen çocuklar, bazen isteyerek bazen de istemeyerek çocuğun çalışmasını kabul etmek zorunda kalan işverenler, çocuk işçiliğini denetle(ye)meyen devlet.

Bir de tabloda bu sorunla baş etmeye çalışanlar var: Çocuk işçi sorununu kendi ülkesinde çözmüş, diğer ülkelerden de bu sorunu çözmesini isteyen devletler, bu sonucu elde etmek için politikalar üreten uluslararası örgütler ve bu sorunu çözmek için seferber olmuş sivil toplum kuruluşları.

Sebeplerden uzak hedefler, hedefler için elverişsiz ve yetersiz faaliyetler

Çocuk işçiliğinin en önemli sebebinin yoksulluk olduğu bütün araştırmalar ile ortaya koyulmuş ve bu durum politika belgelerinde de kabul edilmiş olmasına rağmen, ulusal programlarda yoksulluğun giderilmesi 7-8 hedeften biri olarak ve örneğin farkındalığın artırılması ile eş değer bir hedef olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu programlar iki strateji ile yoksulluğu giderebileceği iddiasına sahiptir. Bu stratejilerden ilki, "Çocuk işçilerin ve ailelerinin gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi"; ikincisi ise "gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklere ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması"dır. Bu stratejileri hayata

³ <https://www.pinterest.ch/pin/240098223863931494/>

geçirmek için yürütülecek faaliyetler ise, tarım işçilerine geldikleri illerde yeni istihdam alanları ve meslek kursları oluşturulması, kendi işlerini kurmalarının desteklenmesi gibi çalışmalardan oluşmaktadır (Tablo 1).

Buradan anlaşılıyor ki tarlada yoksul insan gören politika yapımcılar, bu kişilerin bir işleri olursa yoksul olmayacaklarını var sayıyor. Oysa bu insanlar çalışıyor zaten. Çalıştıkları halde yoksul olmaları düşük ücret ve bağımlı çalışmadan kaynaklanıyor. Mevsimlik tarım işçileri çalıştıkları dönemde asgari ücret veya genellikle bunun da altında bir gelir elde ettikleri için, iş güvencesi olan asgari ücretli bir işin hem elde edecekleri gelir hem de pazarlık olanağına sahip olmak suretiyle bağımlı çalışma mecburiyetinden kurtulmalarını sağlayacağı ileri sürülebilir. Bu fikrin sağlanmasını hem elde edilecek gelir hem de yeni istihdam alanları oluşturma önerilerini değerlendirerek yapmak gerekir.

Sorumuz şu: *Yeni iş alanları oluşturulması, mevsimlik tarım işçileri için bir çözüm olabilir mi? Bu soru şu iki soruyu içerir: Ücret politikası ne olacak, yani ne kadar gelir elde edecek çalışanlar? Mevcut işsizler dikkate alındığında, oluşturulan yeni iş alanları mevsimlik tarım işçileri için erişilebilir olacak mı?*

İş bularak yoksulluğu azaltmak, bulunacak işin asgari ücretli olması halinde de mümkün olmayacaktır. Çünkü, iki yetişkinin asgari ücretle çalıştığı dört kişilik bir ailenin aylık geliri 2020 yılı için aylık 4.648,00 lira; dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırı Mayıs 2020 için 7.942,00 lira; açlık sınırı ise 2.438,00 lira.⁴ Anne ve baba her ikisi çalışsa dahi bu aile yoksulluk sınırının çok altında bir gelir ile yaşamak zorunda kalacak; hele ki çocuklar küçükse ve onlara bakmak için anne-babadan biri çalışmaz ise ancak açlık sınırında yaşayacak kadar gelirleri olabilecek. Dolayısıyla, ücret politikasında bir değişiklik önermeyen ulusal programların yoksulluğu azaltması beklenemez ancak temenni edilebilir. Ücret politikası dendiğinde mevsimlik tarıma özgü bir ücret politikasına ihtiyaç olduğuna da dikkat edilmelidir.⁵ Örneğin, günlük yevmiyenin asgari ücret üzerinden belirlenmesi halinde bile, iş güvencesi ile çalışan asgari ücretliden daha az bir gelir elde etmiş olacaktır mevsimlik tarım işçisi.

Gelelim ikinci soruya. Türkiye’de Mart 2020 için işsizlik oranı %13; tarım dışı işsizlik oranı %15 idi.⁶ Biliniyor ki, mevsimlik gezici tarımda işçi göçü veren illerde bu oran çok daha yüksek. Hal böyle olunca, mevsimlik tarım işçilerinin geldikleri illerde istihdamı arttırmak, kendi başına bir faaliyet başlığı olarak anlamlı olamaz. Hatta faaliyet değil, bir hedeftir bu ve politika belgesi bu hedefin nasıl gerçekleştirileceğini gösterecek stratejiler ve faaliyetleri içermelidir ki bunun gerçekleştirilebilirliğine dair bir kanaat oluşabilsin.

Bu programlar ile sunulan çözümde cevapsız kalan önemli bir soru daha var: *Mevsimlik tarım işçileri buldukları illerde istihdam edilirse, tarım sektöründe üretim nasıl sürdürülecek?* Politika belgelerinde bunun da bir cevabı yok. Tam tersine, tarımda çalışanları bu sektörden başka bir sektöre kaydırmaya dayalı bir politika ile yoksulluğu gidermekten söz ediliyor.

Tarımda çalışan yoksulluğunu bu alanda çalışanları başka alanlarda istihdam ederek çözmeyi hedeflemek, buna karşın tarım alanında çalışacakların yoksulluğuna dair bir çözüm üretmemek, bir itirafı içermektedir: “Tarımda çalışıldığında yoksulluk olmak zorundadır”. Bu gizli itiraf, işin özünü oluşturur. Çünkü tarım ürünlerini kullanan sektörlerin kazançların maksimum seviyeye çıkarmaları ancak ücretlerin minimuma düşmesi ve ihtiyaç duyulduğu

⁴ <http://www.turkis.org.tr/MAYIS-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d414750>

⁵ <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/07/ücret%20raporu%20TR.pdf>

⁶ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33787>

anda çalışacak işçinin hep hazır bulundurulması ile mümkün olabilecektir.⁷ Bir başka deyişle, ucuz ve bağımlı çalışmaya sistemin ihtiyacı var.⁸ Hal böyle olunca da politika belgesinin anlam ifade edebilmesi için tam olarak bu soruna nasıl çözüm bulunacağını ya da bu duruma müdahale etmeden bu sorunu nasıl çözeceğini anlatması gerekir.

Elimizdeki politika belgelerinin hiçbiri yukarıda sözü edilen ve sorunun özünü oluşturan; ücret, alternatif çalışma alanları ve tarımda bu konuların nasıl ele alınacağı konularını kapsamamaktadır.

Kapsayıcı olmayan, günü kurtarmaya yarayan faaliyetler

Ana sorun görmezden gelince ve bu sorunu çözmek üzere öngörülen faaliyetler gerçekçi olmayınca, “tarladaki yoksul” anlatısına göre tabloda yer alan diğer karakterler için üretilen başlıca çözümler de aynı kaderi paylaşıyor kaçınılmaz olarak. Çocuğunu çalıştıran ebeveynler ile çocuk çalıştıran bahçe sahiplerini ikna etmeye yönelik eğitim ve farkındalık artırıcı çalışmalara, son derece sınırlı sayıda kimseye ulaşmasına rağmen, yıllardır büyük emek ve para kaynağı ayrılmakta. Bu faaliyetlerin anlamı üzerine düşünürken, Ünsal Oskay’ın “*en büyük ahlaksızlık, fakirden ahlak beklemektir*” sözünü hatırlamak gerekir; ya da Brecht’in ‘İnsan Neyle Yaşar’ şiirini: “*Sayın bayanlar baylar bize hep ders verirsiniz/.../ Aç karnına kuru öğüt çekilmez.*”⁹

Tam olarak yapılan budur. Çocuklarını çalıştırmadıkları takdirde yoksulluk sınırının çok altında gelir ile hayatta kalmaya çalışacak olan insanlara çocuklarını çalıştırmalarının zararları anlatılmak suretiyle bu davranışlarından vazgeçmeleri istenmektedir. Buradaki eleştiri, ailelerin çocuk işçiliğinin zararları konusunda bilgilerini artırma çalışmalarının gereksizliğine dair değildir. Burada eleştirilen, farkındalık çalışmaları değil; gelir dağılımdaki dengesizliği giderici ve yoksulluk sorununu çözmeye elverişli bir faaliyette bulunmadan ailelere veya çiftçilere eğitim vermekle bu sorunun çözüleceğini umma ve bunu böyle sunma eylemidir.

Benzer bir biçimde, yetişkinlerin tarlada olduğu sırada çocukların bakımının sağlanmasına yönelik hizmetler, çocuğun korunma, eğitim, gelişim vb. haklarının bir gereğidir. Devlet şehirlerde gündüz bakım hizmeti vermekten nasıl sorumlu ise, köylerde ve tarım faaliyetlerinin bulunduğu bölgelerde bu hizmetleri organize etmekten de sorumludur. Burada eleştirilmesi gereken, bu faaliyetlerin gönüllülük esasına dayalı iyilik faaliyetleri olarak sürdürülmesi ve tanıtılması ile sadece tarlaya gidemeyecek yaştaki çocukların gidebildiği ve çok sınırlı yerde ve süre ile olan bu çalışmaların mevsimlik tarımda çocuk işçiliğini önleme yöntemi olarak sunulmasıdır.

Tıpkı politika belgelerinde olduğu gibi projelerde de, ana soruna değmeden mevsimlik tarımda çocuk işçiliğini önleme mücadelesi verilmektedir. Çocuklara sunulan ve doğru planlanmış her hizmetin, bu hizmetten yararlanan çocuğa mutlaka bir katkısı olacaktır. Bu faaliyetler bu nedenle önemli ve gereklidir. Sakıncalı olan yanları, faaliyetlerin işlevleri ile sınırlı biçimde tanıtılmamaları, tanıtılma biçimlerinin asıl sorunu ve sorumluları örtecek biçimde yapılmasıdır.

⁷ <http://www.temizgiysi.org/wp-content/uploads/2018/09/HM-Last-Version-TR-compressed.pdf>

⁸ Sidar Çiftçi, Öteki Proletarya, Nota Bene Yayınları, Ankara 2014, sf.125

⁹ <https://www.insanokur.org/insan-neyle-yasar-bertolt-brecht-seslendiren-genco-erkal-zeliha-berksoy/>

Kırmızı başlıklı kız hikayesi var burada

Bir de bütün bu sorunların ana muhatabı devletler ve onların faaliyetlerini ele almak gerekir. Tarlada yoksullardan söz edilen hakim söyleme göre devletler ikiye ayrılıyor: Çocuk çalıştırılmasına göz yumanlar ve göz yumanları bu konuda sorumluluk almaya teşvik etmeye çalışanlar. Oysa devletlerin hepsi aynı tarafta. Yerel veya küresel sermayenin karını maksimuma çıkarmak için talep ettiği ucuz işgücünün nerede temin edildiğine bakarak sorumluyu tespit etmemiz isteniyor. Oysa mevcut sistem içerisinde emeğin ucuz ve bağımlı çalışmasını, kimin yararlandığına bakmadan, emeğin temin edildiği ülke devletinin sorunu olarak gördüğümüz sürece, küresel rekabetin olduğu bir sistem ile mücadele etmek mümkün olamayacaktır.

Resimde birkaç tane daha iyi niyetli, çok çabalayan ve çalışan karakter var: Uluslararası örgütler, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve onların çalışmalarına fon sağlayan kuruluşlar. Devletin alana uzaklığı ile, bürokrasisinin para, emek ve zaman kaynaklarını emdiği ve bu nedenlerle hizmetin yeterli biçimde sunamadığı ileri sürülerek bu alanda sosyal yardım ve hizmet maiyetindeki çalışmaların sivil toplum eli ile sunulması öneriliyor. Bu da karşımıza, uluslararası kuruluşları ve küresel sivil toplum kuruluşlarını çıkarıyor. Dünyanın bir çok yerinde uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları, dünyanın başka bir yerindeki mevsimlik tarım işlerinde çocukların çalıştırılmasını önlemek için çeşitli yöntemler ile kaynak topluyorlar. Hizmetlerin planlandığı yer Ankara'dan daha da uzağa taşınıyor bu şekilde, devletlerinkine benzer kaynak emici mesafeler ve bürokrasisi ile birlikte.

Dünyanın bir yerinde para toplayıp bir başka yerindeki çocuklar için harcayabilmek için parayı elden ele geçirerek o uzak köşeye ulaştıracak bir zincir kurmak gerekiyor. Bu zincirin her bir halkası da var olabilmek için paraya ihtiyaç gösteriyor. Öyle olunca da bakılıyor ki, para çocuğa gelinceye kadar çok azalmış. Bu da "yapılacak bir şey yok, insanların kapasitelerini geliştirici faaliyetler için çok sayıda uzmanın istihdam edilmesi gerekiyor" diye açıklanıyor. Bu alanda senelerdir çalışılmasına rağmen, alt yapısı düzgün, çocukların düzenli okula gidebildiği, okul dışı zamanlarda çocuklara bakım hizmeti verilen bir tek çadır yerleşimi yok. Bu çalışma modellerinde uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları "sömürücü ekonomik yapılara"¹⁰ dönüşme tehdidi ile karşı karşıya kalırken, çalışanlarını da önemli bir değer erozyonuna maruz bırakıyor.

Özetle, yorganın altındaki babaannenin bir tilki olma ihtimali var burada.

Sonuç olarak; çalışan insanların hak ettiklerinden düşük ücret almaları sebebiyle maruz kaldıkları yoksullukla mücadele için ister tedarikçi tarafından prim verilsin (ki uygulamada bu da genellikle çiftçide kalmaktadır), ister sivil toplum kuruluşu tarafından erzak yardımı yapılsın, isterse devlet tarafından sosyal ve ekonomik destek sunulsun, bu yöntemlerin hiçbirinin yoksulluk döngüsünü de bağımlılık ilişkisini de değiştirmede, aksine devam etmesine katkı sunduğu bilinmektedir.¹¹ Öte yandan, gene yapısal bir değişiklik yapılmadan çocukların bir süreliğine dersliklerde tutulması veya okul kaydının yaptırılmasının da eğitime devamı ve bu döngüyü kapsayıcı biçimde kırmaya fayda sağlamadığı bilinmektedir. Bu tespitler yapılırken istisnai örnekleri yok sayma gibi bir niyet taşınmadığını ve bu örneğin öznesi için bu deneyimin çok kıymetli olduğunun bilincinde olduğunu, ancak o biricik örnek için ayrılan kaynak ile elde edilen sonucun orantısızlığına ve sürdürülebilir olmamasına dikkat çekilmek istendiğini ifade etmek gerekir.

¹⁰ Daron Acemoğlu, Ulusların Düşüşü, Doğan Kitap İstanbul 2013, sf. 427-431

¹¹ Denizcan Kutlu, Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu (Birikim, Denetim, Disiplin), Nota Bene Y. 2015, sf.100

Ön kabul olmalı: Mevsimlik tarım işçileri, çalıştıkları halde yoksullar

Şekil 3- Camille Pissaro, Elma Hasadı

Ne yapmak gerekir, sorusunun ilk cevabı, resmi doğru anlatmak olmalıdır. Resimde tarlada yoksullar değil, tarlada çalışan yoksullar bulunmaktadır.

Bu insanların yoksulluklarının sebebi, işsizlikleri değil, emeklerinin karşılığını alamamalarıdır.

Bütün yapılması gerekenlerin bu gerçeği dikkate alarak planlanması ve uygulanması gerekir.

Adil ücret ve çalışma koşulları

Mevsimlik tarım dışında iş bulma olanakları veya işsiz oldukları zaman için temel gelir güvencelerinin olması, çalışanların pazarlık yapma gücü kazanmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle temel gelir güvencesi sağlanması ve herkesin bir iş sahibi olması için yeterli istihdam olanağı yaratılmasına yönelik faaliyetler yoksulluk ile mücadelenin önemli parçaları olarak programlarda yer almalıdır. Ancak çalışan yoksulluğu ile mücadelenin bir hedefi de “adil ücret” olmalıdır. Çalışan herkesin “kendisine ve ailesine saygın bir yaşam düzeyi sağlayan ücrete” erişme hakkı vardır.¹² Bu ücret şunları da kapsamalıdır: Fazla çalışma karşılığında zamlı ücret, çalışan erkeklerle kadınlara eşit işe eşit ücret, iş güvencesi (bildirimsiz fesih yasağı), ücretten kesinti yapılmaması (yasal olmayan ve sözleşmede yer almayan biçimde). Bunun için T.C. Anayasası’nın 55 ve İş Kanunu’nun 39. maddeleri değiştirilmeli ve Avrupa Sosyal Şartı’ndaki esasları benimser biçimde yeniden düzenlenmelidir. Adil ücret, istihdam alanı yaratılması ve temel gelir güvencesi, sadece işçinin elde edeceği gelirin harcamalarına yetmesini değil, aynı zamanda bağımlı çalışmaya neden olan kurumlarla mücadele edebilmesini de sağlayacaktır. Bu nedenle, tarım sektöründe emek talebinin yapısına uygun ancak emeği sömürden koruyacak, sözleşmeli ve iş güvenceli çalışmayı sağlayacak, sözleşmeli çalışmayı anlamlı ve mümkün kılacak yapısal değişikliklerin de gündeme alınması gerekmektedir. Bu da tedarik zincirinin sorumluluğunun görünür kılınmasını gerektirir.

Yoksullar çünkü tarla sahibi az ücret veriyor, insanlık dışı yaşama alanları sunuyor, devlet de bunları önleyecek yeterli düzenlemeleri yapmıyor ve denetlemiyor dendiğinde de “evet ama neden” demeyi sürdürmek gerekiyor. Burada da asıl mesele, yerel ve küresel sermayenin ucuz emek kullanmak istemesidir. Bunu mümkün kılan düzenin sorumlusu da sadece üretimin yapıldığı devletler değil, bundan kar elde eden sermayenin mensubu olduğu devletler aynı zamanda da. Dolayısıyla eğer çocuk işçiliği ile mücadele stratejileri içerisinde ikna faaliyeti yer alacak ise tedarik zincirinin en altında kalan işçi ve çiftçiden önce, zincirin en tepesindeki sermayeyi ve devletleri ikna etmeye çalışmak gerekir. İkna edilecekleri şeyin bir ihsan olmadığını, sözleşmelerdeki taahhütlerini yerine getirmeleri talebi olduğunun da altını çizmekte fayda var.

Devletin bu alandaki yükümlülüklerinin başında da gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gelmektedir. Yaklaşık yüz yıldır Türkiye’de tarım iş koluna özgü bir düzenleme yapılması gerektiği bilinmektedir. Tarla/bahçe sahibinin, çalışanlarının çalışma ve yaşama koşulları ile

¹² Genişletilmiş Avrupa Sosyal Şartı 1. Bölüm 4. Madde

ilgili sorumluluk üstlenmesi istenirse Borçlar Kanunu düzenlemeleri çerçevesinde de sağlanabilir.¹³ Daha güçlü bir güvence için ise bu alana özgü bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.¹⁴

Bu nedenle, bunların yapılabilmesi için ve bunlarla birlikte, ücretten çalışma ve yaşama koşullarına kadar beklenen iyileşmenin maliyetini tedarik zincirinin tamamına yayacak bir yöntemde anlaşmak gerekmektedir. Bunun için de maliyetin ve bu maliyetin karşılanmasına ilişkin esasların ve son olarak da bunları izleme göstergelerinin belirlenmesi gerekir.

Özetle, mevsimlik tarım işçilerinin yoksulluğu ile mücadeleye ilişkin stratejiler, çalışan yoksulluğunu önlemeye yönelik stratejiler olmalıdır. Bunlar da adil ücret, iş güvencesi, sosyal güvenlik, çalışma ve yaşama koşulları için asgari koşulların belirlenmesi, bunlara ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve bunların maliyetlerinin tedarik zincirine yayılmasına yönelik kapsamlı faaliyetleri içermelidir.

Çocuklara yönelik destekleyici hizmetler ve sosyal yardım politikası

Baktıkları resmi tarladaki yoksullar olarak gören ve göstermeye çalışanlar, anne ve babaların çocuklarını çalıştırdıklarını, bahçe sahiplerinin de yetişkinlerin baskısı sebebiyle çocukların çalışmasını kabul etmek zorunda kaldıklarını anlatırlar. Anne-babayı veya bahçe sahibini çocuk işçiliğinin zararları konusunda eğiterek veya onlara bazı küçük primler veya eşantyon vererek onları bu zarar verici tutumdan vazgeçirmeye çalışmak çocuk işçiliğini önleme programının önemli bir parçası olarak anlatılır. Bu gene resimdeki gerçeği tahrif etmekten kaynaklanan bir sorundur.

Eğer resimde çocuklarını çalıştıran yoksul insanlar görürseniz, onları eğitmek, ikna etmek veya sınırlayacak yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini düşünürsünüz. Eğer resimde çocuklarını da çalıştırmak zorunda kalan çalıştırdıkları halde yoksul insanlar görürseniz, onların çocuklarını çalıştırmalarına gerek kalmayacak biçimde gelir elde etmelerini güvence altına alacak yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini düşünürsünüz.

Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinden sorumlu anne-babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için devlet tarafından desteklenmesini talep etmek bir çocuk hakkıdır (BM Çocuk Haklarında Dair Sözleşme md.18). Çalışan yoksulluğu ile mücadele ederken, tarım iş kolunda çalışacak kişilerin işlerini rahatlıkla yapabilmeleri için çocuklarına gündüz bakım desteği verilmesi, çalışma saat ve sürelerinin çocukların ihtiyaçları da düşünülerek düzenlenmesi, çocukların eğitimlerini kesintisiz sürdürmeleri için yaşlarına ve gelişim durumlarına uygun gezici ve sabit eğitim olanaklarının sunulması, eğitim dışında psiko-sosyal gelişimi sürdürücü faaliyetlerin her çocuk için erişilebilir biçimde sunulması, anne-babalık kapasitelerinin desteklenmesi gibi birçok faaliyetin sunulması gerekir. Anne-babalara çocuklarını çalıştırmalarının yanlışlığını anlatmadan önce yapılması gereken çok fazla iş bulunduğu dikkate alınırsa, ikna etmeyi hedefleyen faaliyetlerin ne kadar tepeden inmece ve bir o kadar da işlevsiz olduğu daha iyi anlaşılabilir.

¹³ Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler, Kalkınma Atölyesi 2018, sf.86

¹⁴ Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler, Kalkınma Atölyesi 2018, sf.30

Anne-babanın yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için sağlanacak sosyal yardım hizmetleri, bir çocuk hakkı olarak görüldüğünde ve çocuğun anne-babasından farklı bir geleceğe yönelme imkanını korumayı hedeflediğinde yoksulluk ile mücadele bakımından da gerçekçi bir faaliyet olabilecektir. Bu şekli ile sosyal yardımların, ucuz emek için iş güvencesiz insan depolarını hazır tutma işlevi gördüğüne yönelik eleştirilere de bir ölçüde cevap verilmiş olacaktır.

Sosyal yardım denince yetişkin kişiler ve sunulacak hizmetin emek piyasası ile ilişkisi ve etkisi düşünülmektedir. Oysa burada çocuklar bulunmakta ve yapılan faaliyetlerin ana amacının da çocuk işçiliğinin önlenmesi olduğu ileri sürülmektedir. Öyle olunca sosyal yardımın bir çocuk hakkı olarak yapısı ve işlevi dikkate alınmalı ve çocuk odaklı bir bakış açısı ile planlanmalıdır. Bu, çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesinin de gereğidir (ÇHS md.3). Bu sosyal yardımın emek piyasası üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesini gerektirmez, tam tersine bunun da dikkate alınmasını ancak farklı bir paradigma ile çalışılması gerektiğinin farkında olunmasını sağlar. Örneğin, anne-babası işsiz olan veya iş güvencesi olmayan çocukların okul başarılarının ve dengelerinin olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir.¹⁵ Bu durumda anne-babası iş güvencesi olmadan çalışan bir tarım işçisi çocuğun eğitimine devam etmesi sağlanmak isteniyorsa, mutlaka ebeveynlerine iş güvencesinin sağlanması ve kendi gelirleri ile çocuklarının gelişimi için gerekli ihtiyaçlarını karşılayacak (besin güvencesi, kıyafet, öz bakım için gerekli alt yapı, ders çalışma için uygun ortam vb.) sosyal destek hizmetlerinin sunulması gereklidir.

Bu aşamada, acil durum istisnasını gözetme ihtiyacı da ortaya çıkar. Çocuklar bugün varlar ve yarın onlar için çok geç. Bu nedenle bütün bunlar yapıncaya kadar, sosyal yardımların çocukların gelişimlerini destekleyecek günlük ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde sunulması da zaruridir.¹⁶ Karnı aç okula gitmek zorunda olan çocuğa besin desteği vermeden, okula kayıt yaptırmaya eşlik etmek ile sınırlandırılmış sosyal yardım faaliyetlerinin de sorgulanması ve yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Sivil toplumun rolü

Mevsimlik gezici tarım işçiliği ile mücadelede sivil toplum kuruluşları eli ile yürütülen faaliyetler çok önemli bir yer tutmaktadır. Kamunun boş bıraktığı alanda hizmet sunmaya talip olan bu kuruluşların çalışma biçim ve önceliklerini, kamunun politika belgeleri ve fon sağlayıcıların tespit ettiği stratejiler belirlemektedir. Oysa alanda bulunan bu kuruluşların politika belgeleri ve fonların stratejilerinin belirlenmesinde rol oynamaları gerekir. Asıl olarak da rolleri hedef grubun bu politikaların belirlenmesine katılmalarını sağlamak olmalıdır. Bu nedenle bu aşamada sivil toplum kuruluşlarında bir dönüşüme ihtiyaç bulunmaktadır.

Örneğin, hedef gruba gidildiğinde “bizim yiyecek ekmeğimiz yok, boş verin siz tuvaleti” veya “okula gitmiyor ama gitmesi de gerekmiyor, çünkü zaten sonrası olmayacak” dendiğinde, bu sesi duymak ve duyulmasını sağlamak yerine “bu insanlar doğru düşünemiyorlar, biz onları çocuklarını okula göndermeye ikna etmeye çalışacağız” diyerek proje yapmak ve kaynak kullanmak mümkün olamamalıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının, hedef grupları kapsayıcı, onların karar mekanizmalarına katılımlarını sağlayıcı yapılar dönüşmeleri; kullandıkları kaynağın en fazlasının hedef gruba ulaşmasını sağlayacak yöntemler geliştirmeleri ve hem yöntemlerini hem de bütçelerini şeffaf

¹⁵ Nebi Sümer ve ark. İşsiz Yaşam : İşsizliğin ve İş Güvencesizliğinin Birey ve Aile Üzerindeki Etkileri, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, sf.34, 70, 186

¹⁶ <https://www.unicef.org/social-policy/universal-child-benefits>

tutmaları halinde kapsayıcı ekonomik kurumlar haline gelmeleri ve dönüşüme katkı sağlamaları mümkün olacaktır.

Sonuç olarak mevsimlik tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi asıl olarak bir yoksullukla mücadele sorunudur. Bu nedenle kısa vadede çocukların içinde buldukları yoksulluğun gelişimlerine zarar vermesini önlemek için doğrudan sosyal yardımlardan yararlanabilmeleri, bu yardımların da beslenme, giyinme, eğitim, sosyal faaliyetler, bulunulan sosyal çevre ile uyumlarının güçlendirilmesi, yaşam alanlarının iyileştirilmesi gibi iyi olma halinin¹⁷ bütün alanlarını kapsaması gerekir. Orta ve uzun vadede ise adil ücret ve çalışma koşulları, iş güvencesi, sosyal güvenlik sistemine dahil olmayı sağlayacak mevzuat ve ekonomik politikalar geliştirilmeli, çalışma ve yaşama koşullarının maliyetinin tedarik zincirine yayılması sağlanmalıdır. Bunun devletlerin 2030 için taahhüdü olduğu dikkate alınmalıdır.¹⁸ Bunlar bizim gibi insanlar için ancak temenni sözleri olabiliyor, ama sorumluluk alabileceğimiz bir alan da var: Bütün bunlar için sivil toplumun dönüştürücü rol üstlenecek biçimde yeniden yapılanmasını talep etmeli ve sağlamalıyız.

¹⁷ Burcu Oy ve ark. Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun İyi Olma Halini Anlamak, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012

¹⁸ <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

